

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ परिसरातले पक्षी

ही पुस्तिका क्रिएटिव कॉमन्स अट्रिब्यूशन-नॉनकमर्शियल-शेअरअलाइक ४.० आंतरराष्ट्रीय परवान्यांतर्गत (CC BY-NC-SA 4.0) उपलब्ध आहे.

आपल्याला खालील गोष्टींची मुभा आहे:

- शेअर करणे -- कोणत्याही माध्यमातून किंवा स्वरूपात सामग्री कॉपी व वितरित करणे
- रूपांतर -- सामग्रीचे मिश्रण, रूपांतर व त्यावर आधारित नवीन सामग्री तयार करणे

खालील अटींच्या अधीन:

- श्रेयनिर्देश -- आपण योग्य श्रेय द्यावे, परवान्याची लिंक द्यावी, आणि बदल केले असल्यास ते नमूद करावे.
- अव्यावसायिक -- आपण या सामग्रीचा व्यावसायिक वापर करू शकत नाही.
- समान शेअरिंग -- आपण सामग्रीत बदल करून नवीन सामग्री तयार केल्यास, ती मूळ सामग्रीच्याच परवान्यांतर्गत वितरित करावी.

अधिक माहितीसाठी भेट द्या: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

परिचय

परिसराचा आढावा

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ परिसर, पश्चिम घाट आणि दख्खन पठार यांच्या संक्रमण क्षेत्रात 18.5529°N 73.8352°E येथे वसलेला असून, शहरी पक्षीविज्ञानाचा एक विलक्षण आकर्षक अभ्यास प्रस्तुत करतो. ४११ एकर (१६६.३३ हेक्टर) क्षेत्राचा हा भूभाग, समुद्रसपाटीपासून सुमारे ५६० मीटर उंचीवर असून, योग्य भूदृश्य व्यवस्थापनाद्वारे शैक्षणिक वातावरणात एक उल्लेखनीय पक्षी अभ्यारण्य कसे तयार केले जाऊ शकते आणि टिकवून ठेवले जाऊ शकते याचे उदाहरण देतो. या स्थानाचे पर्यावरणीय महत्त्व कमी लेखता येणार नाही, कारण ते दोन भिन्न जैवभौगोलिक प्रदेशांतील पक्षीजीवनासाठी एक महत्त्वपूर्ण आश्रयस्थान म्हणून काम करते.

कॅम्पसचे वातावरण

कॅम्पस 'स्वायत्त परिसंस्था' म्हणता येईल अशा गोष्टीचे एक बोधप्रद उदाहरण सादर करतो. येथे, काळजीपूर्वक जतन केलेल्या जैवक्षेत्रांचा एक समूह आढळतो, ज्यातील प्रत्येक त्याच्या विशिष्ट पक्षीजीवनाला आधार देतो. विस्तृत वृक्षाच्छादित भाग, जे एकेकाळी या टेकड्यांना आच्छादलेल्या मूळ निम-सदाहरित जंगलाचे अवशेष आहेत, ते वृक्षवासी प्रजातींच्या समृद्ध समुदायाला आश्रय देतात. ही वने, मोकळ्या गवताळ प्रदेशांनी आणि सुस्थितीत ठेवलेल्या लॉनने विभागलेली, अधिवासांची एक आदर्श श्रेणी तयार करतात. विशेष पक्षीशास्त्रीय स्वारस्य कृत्रिम जलाशयांमध्ये आहे, जे त्यांच्या माफक

मानवी हस्तक्षेप

कॅम्पसमधील पक्षीजीवनाने मानवी उपस्थितीशी उल्लेखनीय जुळवून घेण्याची क्षमता दर्शविली आहे, तरीही काही मानवी दबावांचा काळजीपूर्वक विचार करणे आवश्यक आहे:

- कॅम्पसच्या रस्त्यांवरील वाहनांची हालचाल, जरी मध्यम असली तरी, विशेषत: जमिनीवर अन्न शोधणाऱ्या मैना आणि होलांसारख्या प्रजातींमध्ये मनोरंजक वर्तनात्मक बदल घडवून आणले आहेत, ज्यांनी त्यांच्या अन्न शोधण्याच्या क्रियाकलापांचे योग्य अंदाज आणि वेळ साधायला शिकले आहे.
- बांधकाम क्रियाकलापांनी, विरोधाभासीपणे, काही प्रजातींसाठी नवीन संधी निर्माण केल्या आहेत. उदाहरणार्थ, घर पाकोळी आणि धूसर कडा पंकोळी यांनी आधुनिक इमारतींवर घरटी बांधण्यास सहजपणे जुळवून घेतले आहे, तर तारांच्या जाळ्यांनी कोतवाल आणि वेडा राघूसाठी सोयीस्कर बसण्याची जागा उपलब्ध करून दिली आहे.
- मोठ्या संख्येने असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या लोकसंख्येने अनवधानाने मानवी क्रियाकलाप क्षेत्रांचा एक समूह तयार केला आहे, ज्यामुळे विविध पक्षी प्रजातींमध्ये वेळेनुसार आणि जागेनुसार विभागणीचे आकर्षक नमुने दिसून येतात.
- बागायती पद्धती, ज्यात झाडांची हंगामी छाटणी आणि लॉनची देखभाल

उत्तम निरीक्षण काळ

कॅम्पसमधील पक्षीजीवनाचा अभ्यास करण्यासाठी दैनंदिन आणि हंगामी दोन्ही लयबद्धतेकडे पद्धतशीर लक्ष देणे आवश्यक आहे, प्रत्येक निरीक्षणासाठी आणि वर्तणुकीच्या अभ्यासासाठी विशिष्ट संधी सादर करते.

दैनंदिन लय:

- पहाट ते सकाळ (सकाळी ६:००-९:००): हा काळ पद्धतशीर निरीक्षणासाठी नेहमीच सर्वांत फलदायी ठरतो. पहाटेचा किलबिलाट, जो सामान्यतः दयाळ आणि लाल बुड्या बुलबुलद्वारे सुरु होतो, दिवसा सक्रिय होणाऱ्या प्रजाती त्यांच्या विश्रांतीच्या ठिकाणांनून बाहेर पडताना क्रियाशीलतेचा स्फोट घडवतो. जागे होण्याच्या क्रमाकडे विशेष लक्ष दिले पाहिजे, जो एका उल्लेखनीय सुसंगत नमुन्याचे अनुसरण करतो.
- उशिरा सकाळ (सकाळी ९:००-११:००): जसजसा दिवस उबदार होतो, तसेतसे लक्ष आकाशाकडे वळवले पाहिजे. हा काळ स्थानिक शिकारी पक्ष्यांच्या, विशेषत: घार आणि शिक्रा यांच्या शिकारीच्या वर्तनाचा अभ्यास करण्यासाठी इष्टतम आहे, कारण ते विकसित होण्याच्या उष्ण हवेच्या प्रवाहांचा (■■■■■■■■■■) वापर करतात. विविध पाकोळ्या आणि भिंगच्या देखील या वेळी विशेषत: सक्रिय असतात.
- दुपार (सकाळी ११:००-दुपारी ३:००): जरी सामान्य क्रियाशीलता कमी होत असली तरी, हा काळ काही विशिष्ट वर्तनांचा अभ्यास करण्यासाठी उत्कृष्ट संधी देतो. सातभाई आणि बुलबुल यांचे सामुदायिक स्नान, कोतवालांचे शिकारीचे तंत्र आणि घुबडांच्या विश्रांतीच्या सवयी विशेष लक्ष देण्यास पात्र आहेत.
- उशिरा दुपार (दुपारी ३:००-संध्याकाळी ६:३०): दिवस थंड होताच पक्ष्यांच्या क्रियाशीलतेचा दुसरा टप्पा सुरु होतो. हा काळ विशेषत: मिश्र-प्रजातींच्या अन्न शोधण्याच्या समूहांना आणि विश्रांतीपूर्वीच्या एकत्र येण्याच्या समूहांना पाहण्यासाठी फायदेशीर आहे. तांबट आणि कोकीळ यांचे आवाज आणि प्रदर्शन या काळात त्यांच्या संध्याकाळच्या उच्च टिंग्स देते.

नोंदणीवर एक टीप

कॅम्पसमधील पक्षीजीवनाची पद्धतशीर नोंदणी अनेक निरीक्षकांच्या समर्पणामुळे मोठ्या प्रमाणात सुलभ झाली आहे ज्यांनी त्यांच्या नोंदी eBird (SPPU eBird Hotspot) वर योगदान दिल्या आहेत. अनेक वर्षांपासून जमा झालेल्या या निरीक्षणांनी लोकसंख्येची गतिशीलता, हंगामी हालचाली आणि प्रजनन पद्धती समजून घेण्यासाठी अमूल्य ठरल्या आहेत. अशा दीर्घकालीन नोंदी ठेवण्याचे महत्त्व कमी लेखता येणार नाही, कारण त्या या शहरी अभ्यारण्यात अस्तित्वात असलेल्या जटिल पर्यावरणीय संबंधांना समजून घेण्यासाठी पाया प्रदान करतात.

निरीक्षणांची पद्धतशीर नोंदणी, मग ती सामान्य असो वा असामान्य घटनांची, शहरी पक्षी पर्यावरणाबद्दलच्या आपल्या समजुतीमध्ये महत्त्वपूर्ण योगदान देते. प्रजनन नोंदी, असामान्य वर्तनात्मक निरीक्षणे आणि लोकसंख्येच्या नमुन्यांमधील कोणतेही बदल जे व्यापक पर्यावरणीय ट्रेंड दर्शवू शकतात यावर विशेष लक्ष दिले पाहिजे.

क्षेत्रीय उपकरणे आणि पद्धती

पक्ष्यांचा अभ्यास, अत्यंत फायद्याचा असला तरी, उपकरणे आणि तंत्र दोन्हीकडे काळजीपूर्वक लक्ष देण्याची मागणी करतो. खालील शिफारसी विस्तृत क्षेत्रीय अनुभवातून आल्या आहेत:

आवश्यक उपकरणे:

- दुर्बिण: जरी विविध ऑप्टिकल उपकरणे उपलब्ध असली तरी, सामान्य निरीक्षणासाठी 8×40 किंवा 10×42 दुर्बिणीची जोडी सर्वात प्रभावी ठरते. 8×40 संरचना विशेषत: उडणाऱ्या पक्ष्यांचा मागोवा घेण्यासाठी फायदेशीर आहे, जी भिंगाची क्षमता ($\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$) आणि दृश्य क्षेत्राचा ($\square\square\square\square\square\square\square\square$) इष्टतम समतोल साधते. 10×42 चष्यांची किंचित जास्त भिंगाची क्षमता तपशीलवार पिसाऱ्यांच्या अभ्यासासाठी पसंत केली जाऊ शकते, जरी काही प्रमाणात चमक आणि दृश्य क्षेत्राच्या रुंदीवर परिणाम होतो.
- क्षेत्र मार्गदर्शक ($\square\square\square\square\square\square\square\square$): उपलब्ध असलेल्या अनेक मार्गदर्शकांपैकी, ग्रिमेट, इन्स्किप आणि इन्स्किप यांचे *Birds of the Indian Subcontinent* त्याच्या सर्वसमावेशक मांडणी आणि अचूक चित्रांसाठी अग्रगण्य आहे. तथापि, स्थानिक फरक आणि वर्तनात्मक नोंदींसाठी प्रादेशिक कामांसह याला पूरक केले पाहिजे.
- क्षेत्र नोंदवही ($\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$): तपशीलवार क्षेत्र नोंदी ठेवण्याचे महत्त्व जास्त सांगता येणार नाही. एखाद्याच्या नोंदवहीत केवळ प्रजातींची ओळखच नक्हे तर वर्तनात्मक निरीक्षणे, पर्यावरणीय संबंध आणि पर्यावरणीय परिस्थिती देखील नोंदवली पाहिजे. या समकालीन नोंदी, किंतीही कच्या असल्या तरी, नेहमीच स्मृतीपेक्षा अधिक विश्वासार्ह ठरतात.

आधुनिक सहाय्यक: पारंपारिक पद्धती त्यांचे प्राधान्य टिकवून ठेवत असल्या तरी, काही आधुनिक साधनांचा योग्य वापर करणे आवश्यक आहे:

क्षेत्रीय कौशल्ये ($\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$)

पक्षी निरीक्षणाच्या कलेसाठी केवळ तांत्रिक प्रवीणतेपेक्षा अधिक आवश्यक आहे. क्षेत्रातील यश मोठ्या प्रमाणावर खालील गोष्टींवर अवलंबून असते:

- योग्य पोशाख: एखाद्याचे कपडे पर्यावरणाशी सुसंगत असावेत, तेजस्वी रंग आणि खडखडाट करणारे कापड टाळावेत. मारीचे रंग सर्वात योग्य ठरतात.
- हालचाल: अनुभवी निरीक्षक विचारपूर्वक हालचाल करतो, पक्ष्यांना घाबरवू शकतील अशा अचानक हालचाली टाळतो. अनेकदा, सक्रिय शोधापेक्षा स्थिर राहणे अधिक फलदायी ठरते.
- दृष्टिकोन: घरटी करणाऱ्या पक्ष्यांचा अभ्यास करताना, विशेष संयम बाळगला पाहिजे. निरीक्षकाचा उत्साह कधीही अभ्यासाच्या विषयांच्या कल्याणावर मात करू नये.
- दस्तऐवजीकरण: निरीक्षणांची तात्काळ नोंदणी, जेव्हा छाप ताजी असते, तेक्हा आवश्यक आहे. अगदी क्षुल्लक वाटणारे तपशील देखील नंतर महत्त्वपूर्ण ठरू शकतात.
- योगदान: स्थापित डेटाबेसमध्ये नोंदींचे नियमित सबमिशन सुनिश्चित करते की वैयक्तिक निरीक्षणे पक्षी पर्यावरणाच्या व्यापक समजुतीमध्ये योगदान देतात.

व्याप्ती आणि उद्देश

ही मार्गदर्शिका विद्यापीठ परिसरातील अधिक वारंवार आढळणाऱ्या पक्षी प्रजातींचे पद्धतशीर वर्णन सादर करण्याचा प्रयत्न करते. संपूर्ण सर्वसमावेशकातेची आकांक्षा नसली तरी, यात त्या पक्ष्यांचा तपशीलवार समावेश आहे ज्यांना नियमित निरीक्षक एका वर्षाच्या निरीक्षणादरम्यान वाजवीपणे भेटण्याची अपेक्षा करू शकतो.

प्रत्येक प्रजातीचे वर्णन क्षेत्रीय ओळख वैशिष्ट्ये, वर्तन, अधिवास प्राधान्ये आणि ज्ञात असल्यास प्रजनन जीवशास्त्र यांच्या नोंदींसह एकत्रित करते. सोबतचे छायाचित्रे केवळ सौंदर्यात्मक आकर्षणाएवजी प्रामुख्याने त्यांच्या निदान मूल्यासाठी निवडली गेली आहेत. नामकरण सध्याच्या वर्गीकरण समजुतीचे पालन करते, जरी हे लक्षात घेतले पाहिजे की आपले ज्ञान जसजसे पुढे जाईल तसेही हे नियतकालिक पुनरावृत्तीच्या अधीन राहते.

या दस्तऐवजीकरणाची डिजिटल आवृत्ती, <http://github.com/yogeshw/sppu-bird-guide> येथे ठेवली आहे, जी विद्वत्तापूर्ण योगदान आणि दुरुस्त्यांचे स्वागत करते. या स्वरूपाचे गतिशील स्वरूप नवीन निरीक्षणे प्रकाशात आल्यावर किंवा वर्गीकरण पुनरावृत्तीमुळे बदल आवश्यक झाल्यावर नियमित अद्यतनांना अनुमती देते.

आशा आहे की ही मार्गदर्शिका केवळ ओळख सुलभ करणार नाही तर कॅम्पसमधील पक्षीजीवनाचे पद्धतशीर निरीक्षण आणि दस्तऐवजीकरण करण्यास उत्तेजन देईल, ज्यामुळे पश्चिम घाट प्रदेशातील शहरी पक्षी पर्यावरणाबद्दलच्या आपल्या समजुतीमध्ये योगदान मिळेल.

Credit: PMDE ESTEVES, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML45127481

1. घार (*Milvus migrans*)

Size: घारीएवढा

Status: अतिनेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा शिकारी पक्षी. काटेरी शेपटी आणि लांब पंख हे वैशिष्ट्य. पंख काळसर तपकिरी, तळाशी किंचित फिकट.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र

Habits: उंच आकाशात गरगर फिरताना दिसते. लहान सस्तन प्राणी, पक्षी आणि मृत प्राणी खाते.

Nesting: डिसेंबर ते एप्रिल दरम्यान प्रजनन. उंच झाडांवर काढ्याकच्यापासून घरटे. २-३ पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी. दोन्ही पालक अंडी उबवतात.

2. काळा शराटी (*Pseudibis papillosa*)

Size: घारीएवढा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा काळा पक्षी, मानेवर लाल पट्टा. लांब वाकडी चोच आणि डोक्यावरील उघडा लाल भाग ठळक.

Distribution: परिसरातील मोकळ्या जागा, गवताळ प्रदेश आणि पाणवठे

Habits: हळूहळू चालत शिकार करतो. लहान गटात आढळतो. कीटक आणि लहान प्राणी खातो.

Nesting: पावसाळ्यात प्रजनन. मोठ्या झाडांवर मंचासारखे घरटे. २-४ फिकट निळसर-पांढरी अंडी.

Credit: Krishnan Sivasubramanian, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML609495675

Credit: Joshua Stacy, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML303618951

3. बहिरी ससाणा (*Falco peregrinus*)

Size: घारीएवढा

Status: दुर्मिळ हिवाळी पाहुणा

Field characters: मोठा, शक्तिशाली ससाणा. वरचा भाग गडद करडा, खालून पट्टेदार. काळा 'मिशांसारखा' पट्टा विशिष्ट.

Distribution: कधीकधी उंच इमारती आणि मोकळ्या जागांमध्ये

Habits: वेगवान आणि चपळ शिकारी. हवेत भरारी मारून पक्षी पकडतो.

Nesting: परिसरात प्रजनन करत नाही; फक्त हिवाळी पाहुणा.

Credit: Rahul Singh, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126386591

4. शिक्रा (*Accipiter badius*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: छोटा ससाणा, लाल डोळे आणि पट्टेदार छाती विशिष्ट. वरून करडा, खालून पांढरा, तांबूस पट्ट्यांसह.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी आणि बागा

Habits: लहान पक्षी, सस्तन प्राणी आणि कीटक खातो. खूप चपळ शिकारी.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रेजनन काळ. झाडांवर काढ्या-पानांचे घरटे. 3-4 निळसर पांढरी अंडी.

Credit: Ramesh Shenai, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML61444237

5. पांढऱ्या छातीची पाणकोंबडी (*Amaurornis phoenicurus*)

Size: बुलबुलापेक्षा मोठी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मध्यम आकाराचा पक्षी. पांढरा चेहरा, गळा, छाती; गडद तपकिरी शरीर. चोचीजवळ लाल पट्टा.

Distribution: परिसरातील पाणवठे आणि दलदलीचे भाग

Habits: पाण्याजवळ राहते. कीटक, छोटे मासे आणि वनस्पती खाते.

Nesting: दाट वनस्पतीत घरटे. ४-६ क्रीमी पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी. दोन्ही पालक काळजी घेतात.

Credit: Indranil Bhattacharjee, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126568571

6. ढोकरी (*Ardeola grayii*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: अतिनेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मध्यम आकाराचा बगळा. तपकिरी शरीर, पांढरे पंख. पिवळी चोच आणि पाय.

Distribution: परिसरातील पाणवठे आणि दलदलीचे भाग

Habits: मासे, बेढूक आणि कीटक खातो. पाण्याजवळ बसून शिकार करतो.

Nesting: जून ते सप्टेंबर प्रजनन काळ. पाण्याजवळील झाडांवर घरटे. ३-५ फिकट निळी अंडी.

Credit: Melissa James, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML304986701

7. रात्र ढोकरी (*Nycticorax nycticorax*)

Size: कावळ्यापेक्षा मोठा

Status: दुर्मिळ स्थानिक

Field characters: मध्यम आकाराचा बगळा. काळी टोपी, पाठ; करडे पंख; पांढरा तळभाग. लाल डोळे, जाड चोच.

Distribution: परिसरातील पाणवठे आणि दलदलीचे भाग

Habits: रात्री सक्रिय. मासे, बेढूक आणि कीटक खातो.

Nesting: जून ते सप्टेंबर प्रजनन काळ. पाण्याजवळील झाडांवर घरटे. 3-5 फिकट निळसर अंडी.

Credit: Unknown - Unknown location Cristina Baccino, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML608663702

8. गवती बगळा (*Bubulcus ibis*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: अतिनेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मध्यम आकाराचा पांढरा बगळा. प्रजनन काळात डोके, छाती, पाठीवर केशरी पिसारे.

Distribution: परिसरातील गवताळ भाग आणि मोकळ्या जागा

Habits: गुरांच्या जवळपास राहतो. कीटक आणि लहान प्राणी खातो.

Nesting: जून ते सप्टेंबर प्रजनन काळ. वसाहतीत राहतो. 3-4 फिकट निळी अंडी.

Credit: Bhaarat Vyas, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML168489091

9. छोटा बगळा (*Egretta garzetta*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मध्यम आकाराचा शुभ्र पांढरा बगळा. काळी चोच, काळे पाय, पिवळे पंजे.

Distribution: परिसरातील पाणवठे आणि दलदलीचे भाग

Habits: मासे, बेढूक आणि कीटक खातो. पाण्यात उभा राहून शिकार करतो.

Nesting: जून ते सप्टेंबर प्रजनन काळ. वसाहतीत राहतो. ३-५ फिकट निळसर अंडी.

Credit: Luke Seitz, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML308065631

10. पारवा (*Columba livia*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: अतिनेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: जाडजूळ करडा पक्षी. मानेवर इंद्रधनुषी पिसारे. पंखांवर दोन काळे पट्टे, शेपटीवर काळा पट्टा.

Distribution: परिसरातील इमारती आणि मोकळ्या जागा

Habits: कळपाने राहतो. जमिनीवरून धान्य वेचतो. शहरी जीवनाशी जुळवून घेतो.

Nesting: वर्षभर प्रजनन. इमारतींवर काढ्यांचे घरटे. २ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक काळजी घेतात.

Credit: Aseem Kothiala, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML621165796

11. ठिपकेवाला होला (*Streptopelia chinensis*)

Size: मैनेएवढा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: बारीक, लांब शेपटीचा पारवा. गुलाबी-करडा रंग. मानेवर विशिष्ट काळे-पांढरे ठिपके.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी आणि बागांमध्ये

Habits: नेहमी जोडीने किंवा छोट्या कळपात. जमिनीवर धान्य आणि बिया खातो.

Nesting: झाडे आणि झुडपांमध्ये सैल घरटे बांधतो. २ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १४-१६ दिवस अंडी उबवतात.

12. छोटा तपकिरी होला (*Streptopelia senegalensis*)

Size: मैनेपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान आणि नाजूक पारवा. फिकट तपकिरी रंग, मानेवर जांभळी छटा. मानेच्या बाजूंवर काळे-लाल चौकटी नमुना.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र, विशेषत: मोकळ्या भागात

Habits: नेहमी जोडीने दिसतो. जमिनीवर बिया वेचतो. गोड संगीतमय आवाज करतो.

Nesting: झुडपे आणि लहान झाडांवर साधे घरटे. २ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १३-१५ दिवस अंडी उबवतात.

Credit: Sriram Reddy, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML622010668

Credit: Neoh Hor Kee, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126390831

13. टिटवी (*Vanellus indicus*)

Size: मैनेपेक्षा बरीच मोठी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठी टिटवी. डोऱ्यांसमोर लाल मांसल वाढ विशिष्ट. तपकिरी पंख, काळे डोके व छाती, पांढरा चेहरा व तळभाग.

Distribution: परिसरातील मोकळ्या भागात, विशेषत: पाणवठ्यांजवळ

Habits: "डिड-ही-झू-इट" या धोक्याच्या आवाजासाठी प्रसिद्ध. दिवसा-रात्री सक्रिय. कीटक व लहान प्राणी खाते.

Nesting: जमिनीवर उथळ खड्यात घरटे. खडकाळ भागात. ३-४ जैतूनी-तपकिरी अंडी. दोन्ही पालक २८-३० दिवस उबवतात.

Credit: Renuka Vijayaraghavan, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126392811

14. कोकीळ (*Eudynamys scolopacea*)

Size: कावळ्यापेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर चमकदार काळा, लाल डोळे. मादी तपकिरी, पांढरे ठिपके, खालून पट्टेदार. लिंगभेद स्पष्ट.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र, विशेषत: वृक्षराजीत

Habits: विशिष्ट "कू-ऊ" आवाजासाठी प्रसिद्ध. कावळ्यांच्या घरट्यात परजीवी. फळे व बेरी खातो.

Nesting: कावळे व इतर पक्ष्यांच्या घरट्यात परजीवी म्हणून अंडी घालतो.

Credit: Aneesh Sasidevan, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML142648801

15. कारुण्य कोकीळ (*Cacomantis passerinus*)

Size: मैनेपेक्षा लहान

Status: उन्हाळी पाहुणा

Field characters: करडा पक्षी, छातीवर गडद करडा रंग, तळाशी फिकट. पिवळा डोऱ्याभोवतीचा कडा विशिष्ट.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत

Habits: लपून-छपून राहतो. हळुवार शिंटीसारखा आवाज करतो. मुख्यत: कीटक खातो.

Nesting: फुलपाखरे व शिंपी पक्ष्यांच्या घरव्यात परजीवी म्हणून अंडी घालतो.

Credit: Martjan Lammertink, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133733311

16. पावश्या (*Hierococcyx varius*)

Size: मैनेपेक्षा बराच मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: शिक्र्यासारखा दिसणारा. खालून पट्टेदार. पिवळा डोऱ्याभोवतीचा कडा. उडताना शिक्र्यासारखा दिसतो.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत सर्वत्र

Habits: विशिष्ट "ब्रेन-फीवर" आवाजासाठी प्रसिद्ध. कीटक व अऱ्या खातो.

Nesting: सातभाई व इतर पक्ष्यांच्या घरट्यात परजीवी. मार्च ते जुलै दरम्यान सक्रिय.

Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126393221

17. भारद्वाज (*Centropus sinensis*)

Size: कावळ्याएवढा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा काळा पक्षी. केशारी पंख व लांब शेपटी. लाल डोळे व वाकडी काळी चोच विशिष्ट.

Distribution: परिसरातील दाट वनस्पतीत

Habits: लपून-छपून वावरतो. जमिनीवर चालताना दिसतो. खोल गुरुगुरण्याचा आवाज. कीटक व लहान प्राणी खातो.

Nesting: दाट वनस्पतीत जमिनीजवळ छतासारखे घरटे. ३-५ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १५-१६ दिवस उबवतात.

18. राजपोपट (*Psittacula krameri*)

Size: मैनेपेक्षा बराच मोठा

Status: अतिनेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: हिरवा पोपट, लांब शेपटी. नराच्या मानेभोवती गुलाबी व काळा पट्टा, मादीला नसतो.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र, विशेषतः वृक्षराजीत

Habits: आवाजी, कळपवासी. मोठ्या कळपात दिसतो. फळे, बिया व धान्य खातो.

Nesting: डिसेंबर ते मे प्रजनन. झाडांच्या पोकळीत घरटे. ३-४ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक २२-२४ दिवस उबवतात.

Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML622584055

Credit: Jens Eriksen, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML133717151

19. करण पोपट (*Psittacula eupatria*)

Size: कावळ्याएवढा

Status: दुर्मिळ स्थानिक

Field characters: राजपोपटापेक्षा मोठा. जाड लाल चोच. नराला गुलाबी व काळा गळपट्टा.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत, इतर पोपटांपेक्षा कमी

Habits: राजपोपटासारखीच सवय पण जास्त सावध. फळे व बिया खातो.

Nesting: मोठ्या जुन्या झाडांच्या पोकळीत घरटे. २-४ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक २३-२६ दिवस उबवतात.

Credit: Mohinder Singh Jamwal, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133932211

20. टोई पोपट (*Psittacula cyanocephala*)

Size: मैनेएवढा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नराचे डोके जांभळे-लाल, मादीचे निळसर-करडे. दोघांचेही शरीर हिरवे व पिवळट शेपटीचे टोक.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत नियमित

Habits: नेहमी जोडीने किंवा लहान कळपात. इतर पोपटांपेक्षा जास्त झाडावर राहतो. फळे व बिया खातो.

Nesting: झाडांच्या पोकळीत घरटे. काळ स्थानपरत्वे बदलतो. ३-४ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक २२-२४ दिवस उबवतात.

Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML80511821

21. घर पाकोळी (*Apus affinis*)

Size: मैनेपेक्षा लहान

Status: अतिनेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान घारांडी, पांढरी कंबर व काटेरी शेपटी. गडद तपकिरी-काळा रंग.

Distribution: परिसरातील इमारतींच्या परिसरात

Habits: हवेत तरंगत राहणारा. मोठ्या कळपात इमारतींभोवती घिरव्या घालताना दिसतो.

Nesting: वसाहतीत राहणारा. इमारतींच्या छपराखाली मातीचे घरटे. २-३ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १९-२१ दिवस उबवतात.

22. ताड पाकोळी (*Cypsiurus balasiensis*)

Credit: P. B. Samkumar, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126573081

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: घरच्या घारांडीपेक्षा लहान, बारीक शरीर व खोलगट काटेरी शेपटी. एकूण धुरकट तपकिरी.

Distribution: परिसरातील ताडाच्या झाडांभोवती

Habits: अतिशय वेगवान उड्डाणक्षम, क्वचितच बसतो. ताडाभोवती दिसतो. हवेतील कीटक खातो.

Nesting: वर्षभर प्रजनन. ताडाच्या पानाखाली लाळेने घरटे चिकटवतो. २-३ पांढरी अंडी घालतो.

Credit: James (Jim) Holmes, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126564101

23. पांढऱ्या छातीचा धीवर (*Halcyon smyrnensis*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा खंड्या, चमकदार निळी पाठ, चॉकलेटी डोके व पांढरी छाती. मोठी लाल चोच ठळक.

Distribution: परिसरातील पाणवरे व बागा

Habits: ठळकपणे बसून राहतो, शिकारीसाठी झडप घालतो. मासे, बेढूक, सरडे व मोठे कीटक खातो.

Nesting: मार्च ते जून प्रजनन. जमिनीच्या कडेत भुयार खणून घरटे. ४-७ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक २०-२२ दिवस उबवतात.

Credit: Ian Davies, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML168729731

24. सामान्य धीवर (*Alcedo atthis*)

Size: बुलबुलापेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान खंड्या, चमकदार निळी वरची बाजू व केशारी खालची बाजू, लांब चोच व छोटी शेपटी.

Distribution: परिसरातील पाणवठे व तलावांजवळ

Habits: पाण्यावर खाली बसून मासे पकडतो. शिकारीपूर्वी मान हलवतो.

Nesting: फेब्रुवारी ते एप्रिल प्रजनन. जमिनीच्या कडेत भुयार खणून घरटे. ५-७ पांढरी अंडी घालतो.

Credit: Ramesh Desai, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126561671

25. वेडा राघू (*Merops orientalis*)

Size: चिमणीपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: बारीक हिरवा पक्षी, निळा गळा, काळी डोऱ्यांची पट्टी. लांब मधली शेपटीची पिसे ठळक.

Distribution: परिसरातील विरळ झाडांच्या मोकळ्या भागात

Habits: सुंदर उड्हाणपटू, हवेत कीटक पकडतो. तारा व उघड्या फांद्यांवर बसतो.

Nesting: मार्च ते जून प्रजनन. जमिनीत भुयार खणून घरटे. ४-७ पांढरी अंडी घालतो.

26. तांबट (*Megalaima haemacephala*)

Size: बुलबुलापेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान, हिरवा पक्षी, किरमिजी कपाळ व गळा. पिवळा डोऱ्याभोवतीचा भाग ठळक.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत सर्वत्र

Habits: धातूसारख्या 'टुक-टुक-टुक' आवाजासाठी प्रसिद्ध. मुख्यतः फळे, विशेषत: उंबर खातो.

Nesting: मेलेल्या झाडांच्या खोडात किंवा फांदीत घरटे खणतो. २-४ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १३-१५ दिवस उबवतात.

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126555661*

Credit: Santanu Manna, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133734741

27. धूसर कडा पंकोली (*Hirundo concolor*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान, गडद तपकिरी घारूळी, किंचित काटेरी शेपटी. एकसमान धुरकट रंग.

Distribution: परिसरातील इमारती व खडकाळ भागात

Habits: हवेत कीटक पकडणारी. इमारतींजवळ उडताना दिसते.

Nesting: इमारतींवर व खडकांवर मातीचे वाटीसारखे घरटे. २-३ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १४-१६ दिवस उबवतात.

28. माळ भिंगरी (*Hirundo rustica*)

Size: चिमणीएवढी

Status: सामान्य हिवाळी पाहुणा

Field characters: लांब, खोल काटेरी शेपटी. वर निळसर-काळी, कपाळ व गळा तांबूस, खालून फिकी.

Distribution: हिवाळ्यात परिसरातील मोकळ्या भागात

Habits: सुंदर उड्हाणपटू, हवेत कीटक पकडते. तारांवर बसते.

Nesting: परिसरात प्रजनन करत नाही; फक्त हिवाळी पाहुणी.

*Credit: Mason Maron, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML312652671*

Credit: Rajkumar Das, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML625261168

29. लाल पुढ्याची भिंगरी (*Hirundo daurica*)

Size: चिमणीएवढी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: होलोखेल घारूळीसारखी पण तांबूस कंबर व छोट्या शेपटीची पिसे.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र, विशेषत: इमारतींजवळ

Habits: हवेत कीटक पकडणारी, इतर घारूळींच्या कळपात मिसळते.

Nesting: इमारतींखाली बाटलीसारखे मातीचे घरटे. 3-4 पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १४-१६ दिवस उबवतात.

30. तारबाली भिंगरी (*Hirundo smithii*)

Size: चिमणीएवढी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: ठळक तारेसारखी लांब शेपटीची पिसे. चमकदार निळसर-काळी वर, पांढरी खाली.

Distribution: परिसरातील पाणवठे व मोकळ्या जागा

Habits: सुंदर उड्हाणपटू, तारांवर बसते. हवेतील कीटक खाते.

Nesting: पुलांखाली व इमारतींवर मातीचे वाटीसारखे घरटे. २-३ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १४-१६ दिवस उबवतात.

Credit: Ayuwat Jearwattanakanok, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133941481

Credit: Anirudh Kamakeri, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133755601

31. लांब शेपटीचा खाटीक (*Lanius schach*)

Size: बुलबुलापेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: करडा-तपकिरी वरचा भाग, खालून पांढरा. डोऱ्यातून काळी पट्टी. लांब टोकदार शेपटी.

Distribution: परिसरातील विरळ झाडी असलेले मोकळे भाग

Habits: ठळक जागी बसून शिकार करतो. शिकार काढ्यांवर टोचून ठेवतो. कीटक, सरडे व लहान पक्षी खातो.

Nesting: काटेरी झुडपात नीटनेटके घरटे बांधतो. ३-६ पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी. दोन्ही पालक १५-१६ दिवस उबवतात.

32. हळदा (*Oriolus oriolus*)

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML 87383691*

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर सोनेरी पिवळा, काळे पंख व शेपटी. मादी फिकट हिरवी.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत

Habits: लाजाळू स्वभाव, वृक्षमुकुटात राहतो. गोड बासरीसारखा आवाज. फळे व कीटक खातो.

Nesting: झाडाच्या फांदीवर झोळीसारखे घरटे. २-४ पांढरी, तांबूस ठिपक्यांची अंडी. दोन्ही पालक १४-१६ दिवस उबवतात.

Credit: Derhasar Brahma, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126548371

33. कोतवाल (*Dicrurus macrocercus*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: चमकदार काळा पक्षी, काटेरी शेपटी. जाड वाकडी चोच.

Distribution: परिसरातील मोकळ्या झाडांच्या भागात

Habits: धाडसी व आक्रमक. इतर पक्ष्यांचा पाठलाग करतो. हवेत कीटक पकडण्यात तरबेज.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. बाह्य फांदीवर वाटीसारखे घरटे. 3-5 गुलाबी-पांढरी, तांबूस ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Rajesh Mangal, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133717951

34. राखी कोतवाल (*Dicrurus leucophaeus*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: हिवाळी पाहुणा

Field characters: कृष्ण भारद्वाजासारखा पण एकूण करडा रंग. कमी काटेरी शेपटी.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत हिवाळ्यात

Habits: कृष्ण भारद्वाजापेक्षा कमी आक्रमक. हवेत व पानांमधून कीटक पकडतो.

Nesting: परिसरात प्रजनन करत नाही; फक्त हिवाळी पाहुणा.

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML97324171*

35. साळुंकी (*Acridotheres tristis*)

Size: मैना

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: तपकिरी शरीर, काळे डोके, पिवळी चोच व पाय. उडताना पंखांवर पांढरे पट्टे दिसतात.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र विपुल

Habits: धीट, जुळवून घेणारा पक्षी. जोडीने किंवा कळपात दिसतो. सर्व प्रकारचे अन्न खातो.

Nesting: झाडांच्या व इमारतींच्या पोकळीत घरटे. ४-६ निळसर-हिरवी अंडी. दोन्ही पालक १३-१५ दिवस उबवतात.

36. जंगली मैना (*Acridotheres fuscus*)

Size: मैना

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: सामान्य मैनेसारखी पण अधिक करडी. चोचीजवळ पिसांची झुपके. नारिंगी-पिवळी चोच व पाय.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागा, शहरी भागात कमी

Habits: नेहमी जोडीने किंवा छोट्या कळपात. सामान्य मैनेपेक्षा जास्त झाडावर राहते. कीटक व फळे खाते.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. झाडांच्या पोकळीत घरटे. ४-५ फिकट निळी अंडी.

*Credit: Neoh Hor Kee, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126402031*

Credit: Rajesh Mangal, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133728841

37. भांगपाडी मैना (*Sturnia pagodarum*)

Size: मैना

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: विशिष्ट बदामी रंगाची मैना, काळी टोपी, करडे पंख व पांढरा तळभाग.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये

Habits: जोडीने किंवा छोट्या कळपात दिसते. फळे, बेरी व कीटक खाते.

Nesting: एप्रिल ते जुलै प्रजनन. झाडांच्या व इमारतींच्या पोकळीत घरटे. 3-5 फिकट निळी अंडी.

38. दयाळ (*Copsychus saularis*)

Size: बुलबुल

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर काळा-पांढरा ठळक रंगसंगती, मादी अधिक करडी. लांब शेपटी वर धरतो.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये सर्वत्र

Habits: धीट व गोड आवाजी गायक. कीटक व बेरी खातो.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. झाडांच्या व इमारतींच्या पोकळीत घरटे. ४-५ हिरवट-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Craig Brelsford, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126371181

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML143852871*

39. पांढऱ्या कंठाची नाचण (*Rhipidura albogularis*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान काळा-पांढरा पक्षी, ठिपकेदार छाती, पांढरी भुवऱ्या व पंख्यासारखी शेपटी पसरून ठेवतो.

Distribution: परिसरातील दाट झाडी असलेले भाग

Habits: चपळ व कसरती, कीटक पकडताना शेपटी पसरतो. हवेत छोटी उड्हाणे करून कीटक पकडतो.

Nesting: मुख्यत: मार्च ते सप्टेंबर प्रजनन. झाडाच्या फांदीवर नीटनेटके वाटीसारखे घरटे. २-३ क्रीम रंगाची, तांबूस ठिपक्यांची अंडी.

40. कवड्या गप्पीदास (*Saxicola caprata*)

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126372681*

Size: बुलबुलापेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर काळा, पांढरी कंबर व पंखांवर पट्टे; मादी तपकिरी, खालून फिकी.

Distribution: परिसरातील विरळ झुडपे असलेले मोकळे भाग

Habits: झुडपे व कुंपणांवर ठळकपणे बसतो. छोटी उड्डाणे करून कीटक पकडतो.

Nesting: मार्च ते ऑगस्ट प्रजनन. गवतात व झुडपात वाटीसारखे घरटे. 3-4 फिकट निळसर-हिरवी, तांबूस ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Ramesh Desai, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML300203931

41. लाल बुड्या बुलबुल (*Pycnonotus cafer*)

Size: बुलबुल

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: गडद तपकिरी-काळा पक्षी, खवल्यांसारखी रचना, लाल मूळशेपटी व काळी शिखा विशिष्ट.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र

Habits: सक्रिय व आवाजी. जोडीने किंवा लहान कळपात. फळे व कीटक खातो.

Nesting: वर्षभर प्रजनन, फेब्रुवारी ते मे शिखर. झुडपात वाटीसारखे घरटे. २-३ गुलाबी-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी. दोन्ही पालक १४ दिवस उबवतात.

42. शिपाई बुलबुल (*Pycnonotus jocosus*)

Size: बुलबुल

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: तपकिरी वरचा भाग, पांढरा खालचा भाग. लाल कानपट्टी व टोकदार काळी शिखा विशिष्ट.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये

Habits: जीवंत पक्षी, गोड आवाजी. नेहमी जोडीने. फळे व कीटक खातो.

Nesting: झुडपात व लहान झाडांवर नीटनेटके वाटीसारखे घरटे. २-३ गुलाबी-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी. दोन्ही पालक १२-१४ दिवस उबवतात.

Credit: Novelkumar M S, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML311377551

Credit: Mayur Gawas, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML133742581

43. राखी सातभाई (*Turdoides malcolmi*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: करडा-तपकिरी पक्षी, फिकट रेघा. लांब टप्प्याटप्प्यांची शेपटी व वाकडी चोच.

Distribution: परिसरातील मोकळी झुडपे व बागा

Habits: गटाने राहतो, आवाजी. जमिनीवर पाने उलटून कीटक व बेरी खातो.

Nesting: मार्च ते सप्टेंबर प्रजनन. काटेरी झुडपात अस्ताव्यस्त घरटे. 3-4 निळसर अंडी. गटातील सदस्य मदत करतात.

44. टिकेलची निळी माशीमार (*Muscicapa tickelliae*)

*Credit: Unknown - Unknown location Renuka Vijayaraghavan,
Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133939821*

Size: बुलबुलापेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर चमकदार निळा वरून, तांबूस खालून. मादी फिकट.

Distribution: परिसरातील दाट झाडीच्या भागात

Habits: सक्रिय पक्षी, बसल्या जागेवरून छोटी उड्हाणे करून कीटक पकडतो. गोड शिंटीसारखा आवाज.

Nesting: एप्रिल ते जुलै प्रजनन. झाडाच्या पोकळीत किंवा फटीत नीटनेटके वाटीसारखे घरटे. 3-4 फिकट अंडी, तपकिरी ठिपके.

*Credit: Balaji P B, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126403561*

45. राखी वटवट्या (*Prinia socialis*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: राखाडी वरचा भाग, पांढरा खालचा भाग. लांब टप्प्याटप्प्यांची शेपटी वर करून धरतो.

Distribution: परिसरातील बागा व झुडपांच्या भागात

Habits: सक्रिय पक्षी, वनस्पतीतून कर्कश आवाज करत फिरतो.

Nesting: मुख्यत: जून ते सप्टेंबर प्रजनन. गवतात व झुडपात खोल वाटीसारखे घरटे. 3-५ विटकरी अंडी.

46. रान वटवट्या (*Prinia sylvatica*)

Credit: Swapnil Thatte, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML150322831

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: करडा-तपकिरी वरचा भाग, फिकट खालचा भाग. राखी वटवट्यापेक्षा गडद.

Distribution: परिसरातील गवताळ व झुडपाळ भाग

Habits: लपून-छपून राहतो, मोठ्या आवाजाने ओळख करून देतो.

Nesting: जून ते सप्टेंबर प्रजनन. गवताच्या झुंबरात चेंडूसारखे घरटे. 3-5 हिरवट-पांढरी अंडी.

Credit: Natthaphat Chotjuckdikul, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126406831

47. शिंपी (*Orthotomus sutorius*)

Size: चिमणीपेक्षा बराच लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: छोटा सुतार पक्षी, लांब उभी शेपटी. जैतुनी-हिरवा वरचा भाग, पांढरा खालचा भाग, तांबूस टाळू.

Distribution: परिसरातील बागा व दाट झुडपांच्या भागात

Habits: सक्रिय पक्षी, सतत वनस्पतीतून फिरत राहतो. मोठा 'टू-विट टू-विट' आवाज.

Nesting: मुख्यत: मे ते सप्टेंबर प्रजनन. जिवंत पानांना शिवून अद्भुत घरटे बनवतो. 3-5 तांबूस-पांढरी, ठिपक्यांची अंडी.

48. छोटा शुभ्रकंठी वटवट्या (*Sylvia curruca*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: सामान्य हिवाळी पाहुणा

Field characters: छोटा सुतार पक्षी, करडा-तपकिरी वरचा भाग, पांढरा गळा व खालचा भाग. डोळ्यातून काळी पट्टी.

Distribution: परिसरातील झुडपे व झाडीत

Habits: सक्रिय पण लपून राहणारा. झुडपात कीटक शोधतो. खडखडणारा विशिष्ट आवाज.

Nesting: परिसरात प्रजनन करत नाही; फक्त हिवाळी पाहुणा.

Credit: Ivan Sjögren, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML256739411

Credit: Evan Lipton, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML305880301

49. चिमणी (*Passer domesticus*)

Size: चिमणी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर करडा-तपकिरी, काळा गळपट्टा व तांबूस मान; मादी एकसमान तपकिरी.

Distribution: परिसरातील इमारती व मानवी वस्तीजवळ

Habits: कळपवासी, मुख्यतः धान्य व बिया खाते.

Nesting: जवळपास वर्षभर प्रजनन. इमारतींच्या पोकळीत घरटे. ४-६ पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

50. सुगरण (*Ploceus philippinus*)

Size: चिमणी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: प्रजननकाळात नर चमकदार पिवळा, तपकिरी पाठ; मादी चिमणीसारखी.

Distribution: परिसरातील गवताळ भाग व बोरूची झाडी

Habits: वसाहतीत राहतो. नर कलात्मक लोंबती घरटी बांधतो. गवताचे बी खातो.

Nesting: पावसाळ्यात प्रजनन. नर अनेक टोपीसारखी घरटी बांधतो. २-४ पांढरी अंडी.

*Credit: Ramesh Desai, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML133720591*

Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126370921

51. चरक (*Copsychus fulicatus*)

Size: चिमणी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर चमकदार काळा, पंखांवर पांढरे पट्टे. मादी तपकिरी. शेपटी नेहमी वर धरून असतो.

Distribution: परिसरातील मोकळे भाग व झुडपाळ प्रदेश

Habits: जमिनीवर सक्रिय, वारंवार शेपटी वर करतो. गोड आवाज व शिट्ट्या वाजवतो.

Nesting: मार्च ते सप्टेंबर प्रजनन. भिंतीच्या भेगा व जमिनीत घरटे. २-४ पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

52. चमोवाला (*Zosterops palpebrosus*)

*Credit: Abhishek Das, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126366191*

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: छोटा जैतुनी-हिरवा पक्षी, डोळ्याभोवती पांढरा कडा विशिष्ट. पिवळा गळा व शेपटीखालचा भाग.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये

Habits: चपळ व कसरती. छोट्या कळपात पानांमध्ये फिरतो. कीटक व मधुरस खातो.

Nesting: मार्च ते सप्टेंबर प्रजनन. झाडाच्या फांदीवर नीटनेटके वाटीसारखे घरटे. 2-४ फिकट निळी अंडी.

Credit: Jens Eriksen, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML97646291

53. ठिपकेवाली मनोली (*Lonchura punctulata*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: लहान तपकिरी फिंच, छातीवर खवल्यांसारखी रचना. जाड छोटी चोच.

Distribution: परिसरातील गवताळ व झुडपाळ भाग

Habits: कळपाने राहते, गवताचे बी खाते. गोड चिवचिव आवाज.

Nesting: जुलै ते ऑक्टोबर प्रजनन. काटेरी झुडपात मोठे चेंडूसारखे घरटे. ४-६ पांढरी अंडी.

Credit: Anoop CR, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126547471

54. टकाचोर (*Dendrocitta vagabunda*)

Size: मैनेपेक्षा बराच मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा तांबूस व काळा पक्षी, लांब टप्प्याटप्प्यांची शेपटी. करडी मान व पांढऱ्या टोकांची शेपटी विशिष्ट.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत

Habits: धीट व कुतूहली. लहान गटात दिसतो. फळे, कीटक व लहान प्राणी खातो.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. झाडाच्या फांदीवर नीटनेटके वाटीसारखे घरटे. 3-5 हिरवट-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Mathew Thekkethala, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126364891

55. कावळा (*Corvus splendens*)

Size: कावळा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: करडा व काळा कावळा, विशिष्ट करड्या मानेचा पट्टा.

Distribution: परिसरातील सर्वत्र, विशेषत: मानवी वस्तीजवळ

Habits: धीट व बुद्धिमान. सर्व प्रकारचे अन्न खातो.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. झाडांवर मंचासारखे घरटे. ४-५ फिकट निळसर-हिरवी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Amit Kher, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML85864161

56. डोमकावळा (*Corvus macrorhynchos*)

Size: कावळ्यापेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: शहरी कावळ्यापेक्षा मोठा, संपूर्ण काळा, जाड चोच. एकांडा स्वभाव.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत व आजूबाजूच्या भागात

Habits: शहरी कावळ्यापेक्षा सावध. एकटा किंवा जोडीने दिसतो. सर्व प्रकारचे अन्न खातो.

Nesting: मार्च ते जून प्रजनन. उंच झाडांवर मोठे मंचासारखे घरटे. ३-५ फिकट हिरवी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Anirudh Kamakeri, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133939511

57. पिंगळा (*Athene brama*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: छोटा, जाडजूळ घुबड, पांढरे ठिपके. मोठे पिवळे डोळे व पांढऱ्या भुवया त्याला गंभीर चेहरा देतात.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये

Habits: पहाटे व संध्याकाळी सक्रिय. जागरूक असताना मान हलवतो. कीटक व लहान प्राणी खातो.

Nesting: फेब्रुवारी ते एप्रिल प्रजनन. झाडांच्या पोकळीत व जुन्या इमारतींमध्ये घरटे. 3-5 पांढरी अंडी. नर अन्न आणतो, मादी 28-30 दिवस अंडी उबवते.

58. ठिपकेवाले वन घुबड (Strix ocellata)

Credit: Rajesh Radhakrishnan, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML145988711

Size: कावळ्यापेक्षा मोठा

Status: दुर्मिळ स्थानिक

Field characters: मोठा घुबड, विशिष्ट ठिपकेदार तपकिरी पिसारा. गोल डोके, कान-शिखा नाहीत. काळे डोळे, पिवळट-हिरवी चोच.

Distribution: परिसरातील दाट वृक्षराजीच्या भागात

Habits: पूर्णपणे रात्रीचर. रात्री खोल आवाज करतो. उंदीर, पक्षी व मोठे कीटक खातो.

Nesting: डिसेंबर ते मार्च प्रजनन. झाडांच्या नैसर्गिक पोकळीत घरटे. २-३ पांढरी अंडी. नर अन्न आणतो, मादी अंडी उबवते.

*Credit: jaya samkutty, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML133738511*

59. भारतीय राखी धनेश (*Ocyceros birostris*)

Size: कावळा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा करडा पक्षी, लांब शेपटी व टोपीसारखी वाढ चोचीवर. मादीची टोपी लहान.

Distribution: परिसरातील मोठी जुनी झाडे असलेल्या भागात

Habits: नेहमी जोडीने झाडावरून झाडावर जातो. मुख्यत: फळे, विशेषत: उंबर खातो.

Nesting: मार्च ते जून प्रजनन. मादी स्वतःला झाडाच्या पोकळीत कोंडून घेते, एक छोटी फट सोडते. नर तिला व पिलांना खाऊ घालतो. २-४ पांढरी अंडी.

60. भारतीय नीलपंख (*Coracias benghalensis*)

Size: मैनेपेक्षा बराच मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: कावळ्याएवढा पक्षी, चमकदार निळे पंख व शेपटी. तपकिरी डोके व पाठ.

Distribution: परिसरातील विरळ झाडी असलेल्या मोकळ्या भागात

Habits: ठळक जागी बसून राहतो, हवेत नाट्यमय लोंबकळत झेप घेतो. मोठे कीटक व लहान सरडे खातो.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. झाडांच्या पोकळीत घरटे. ३-५ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक १७-१९ दिवस उबवतात.

Credit: Christoph Moning, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126556251

Credit: Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML265163661

61. काळ्या डोक्याचा कोकील-खाटिक (*Coracina melanoptera*)

Size: मैनेपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर करडा, काळे डोके; मादी करडी, फिकट आडव्या रेघांसह.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये

Habits: पद्धतशीरपणे पानांमध्ये कीटक शोधतो. इतर शिकारी पक्ष्यांच्या कळपात मिसळतो.

Nesting: एप्रिल ते जुलै प्रजनन. फांदीवर छोटे वाटीसारखे घरटे. २-३ करडी-हिरवट, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

62. छोटा गोमेट (*Pericrocotus cinnamomeus*)

Credit: Natthaphat Chotjuckdikul, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML133939181

Size: चिमणी

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नर काळा व नारिंगी; मादी करडी व पिवळी. दोघांनाही लांब शेपटी.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजीत सर्वत्र

Habits: सक्रिय, छोट्या कळपात वृक्षमुकुटात फिरतो. गोड शिंदीसारखा आवाज.

Nesting: मार्च ते जून प्रजनन. फांदीवर छोटे वाटीसारखे घरटे. 2-4 फिकट हिरवी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Unknown - Unknown location Arun Prabhu, Macaulay Library
© Cornell Lab of Ornithology ML126373401

63. टिकेलचा फुलटोचा (*Dicaeum erythrorhynchos*)

Size: चिमणीपेक्षा बराच लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: अतिलहान पक्षी, करडा-तपकिरी वर, मळकट पांढरा खाली. छोटी शेपटी व वाकडी चोच.

Distribution: परिसरातील फुले व फळे असलेल्या झाडांवर

Habits: अत्यंत सक्रिय, फुलांमध्ये झापाझाप फिरतो. बेरी व मधुरस खातो.

Nesting: वर्षभर प्रजनन, मार्च ते मे शिखर. नाशपातीसारखे लटकते घरटे. २-३ पांढरी अंडी. दोन्ही पालक पिलांची काळजी घेतात.

64. करडा धोबी (*Motacilla cinerea*)

Size: चिमणी

Status: सामान्य हिवाळी पाहुणा

Field characters: बारीक पक्षी, लांब शेपटी, करडा वरचा भाग व पिवळा खालचा भाग. सतत शेपटी हलवत राहतो.

Distribution: परिसरातील पाणवठे व ओलसर भागात

Habits: सक्रिय शिकारी, धावत-चालत शेपटी हलवत राहतो. जमिनीवरून व हवेतून कीटक पकडतो.

Nesting: परिसरात प्रजनन करत नाही; फक्त हिवाळी पाहुणा.

*Credit: Ian Davies, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML44950691*

Credit: Ian Davies, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML44586821

65. पांढरा धोबी (*Motacilla alba*)

Size: चिमणी

Status: सामान्य हिवाळी पाहुणा

Field characters: काळा-पांढरा पक्षी, करडी पाठ, पांढरा चेहरा व खालचा भाग. सतत शेपटी हलवतो.

Distribution: परिसरातील मोकळ्या जागा, गवताळ भाग व पाणवठ्यांजवळ

Habits: सुंदर चालत जमिनीवर फिरतो, शेपटी हलवत राहतो. कीटक व लहान जीव खातो.

Nesting: परिसरात प्रजनन करत नाही; फक्त हिवाळी पाहुणा.

66. पांढऱ्या भुवईचा धोबी (*Motacilla maderaspatensis*)

*Credit: Unknown Unknown location Ramesh Desai, Macaulay Library
© Cornell Lab of Ornithology ML126385911*

Size: चिमणीपेक्षा मोठा

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: मोठा काळा-पांढरा हलवा, ठळक पांढरी भुवई. लांब शेपटी सतत वर-खाली हलवतो.

Distribution: परिसरातील पाणवठे व मोकळ्या जागा

Habits: सक्रिय शिकारी, धावत-चालत शेपटी हलवत राहतो. नेहमी जोडीने दिसतो.

Nesting: मार्च ते सप्टेंबर प्रजनन. भिंतींच्या व कड्यांच्या भेगांमध्ये वाटीसारखे घरटे. 3-4 करडी-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Bhaarat Vyas, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126386161

67. सुभग (*Aegithina tiphia*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: प्रजननकाळात नर चमकदार पिवळा व काळा; इतर वेळी व मादी हिरवट-पिवळी. पांढरे पंखपट्टे विशिष्ट.

Distribution: परिसरातील दाट वृक्षराजी असलेल्या भागात

Habits: सक्रिय पक्षी, सतत पानांमध्ये फिरत राहतो. गोड संगीतमय आवाज. मुख्यत: कीटक खातो.

Nesting: एप्रिल ते सप्टेंबर प्रजनन. फांदीत नीटनेटके वाटीसारखे घरटे. २-३ गुलाबी अंडी, तपकिरी ठिपके.

68. कवडी रामगंगा (*Parus cinereus*)

Size: चिमणीपेक्षा लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: छोटा करडा पक्षी, काळी टोपी व गळा, पांढरे गाल व खालचा भाग.

Distribution: परिसरातील वृक्षराजी व बागांमध्ये

Habits: सक्रिय व कसरती, कीटक पकडताना उलटा लटकतो. कीटक व बिया खातो.

Nesting: मार्च ते जुलै प्रजनन. झाडांच्या पोकळीत घरटे. ४-६ पांढरी, लाल-तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML133732751*

*Credit: Albin Jacob, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology
ML126385421*

69. जांभळा शिंजीर (*Cinnyris asiaticus*)

Size: चिमणीपेक्षा बराच लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: प्रजननकाळात नर चमकदार जांभळा-काळा; इतर वेळी व मादी जैतुनी-तपकिरी वर, पिवळी खाली.

Distribution: परिसरातील फुलझाडे असलेल्या भागात

Habits: अत्यंत सक्रिय, फुलांसमोर तरंगतो. लांब वाकडी चोच मधुरसासाठी. लहान कीटकही पकडतो.

Nesting: मुख्यत: फेब्रुवारी ते मे प्रजनन. झोळीसारखे लटकते घरटे. २-३ हिरवट-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

Credit: Garima Bhatia, Macaulay Library © Cornell Lab of Ornithology ML126401131

70. जांभळ्या पुढ्याचा शिंजीर (*Leptocoma zeylonica*)

Size: चिमणीपेक्षा बराच लहान

Status: नेहमी आढळणारा स्थानिक

Field characters: नराचा वरचा भाग चमकदार जांभळा-निळा, पोट पिवळे. मादी जैतुनी वर, पिवळी खाली.

Distribution: परिसरातील बागा व फुलझाडे असलेल्या भागात

Habits: जांभळ्या सूर्यपक्ष्यासारखाच सक्रिय, फुलांसमोर तरंगतो. मधुरस व लहान कीटक खातो.

Nesting: वर्षभर प्रजनन. प्रवेशद्वारासह झोळीसारखे घरटे. २ हिरवट-पांढरी, तपकिरी ठिपक्यांची अंडी.

